

Cancel culture

Macht van de media
of macht van het
publiek?

Met de opkomst van sociale media heeft ‘cancel culture’ een vlucht genomen. Kunstenaars en artiesten worden, al dan niet terecht, beschuldigd van ongepast gedrag, waardoor hun carrière op het spel komt te staan. Waar komt dit vandaan en is er een weg terug voor gecancelen?

De afgelopen jaren komt het ‘cancelen’ van kunstenaars veel voor. Zo werd de Amerikaanse acteur Kevin Spacey uit de Netflixserie *House of Cards* geschreven na beschuldigingen van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Ook Nederland kent talloze voorbeelden van gecancelde artiesten. Begin dit jaar leidde de aflevering van het online consumentenprogramma *BOOS* over talentenjachtprogramma *The Voice* tot het cancelen van coach Ali B en bandleider Jeroen Rietbergen. Ook coach en zanger Marco Borsato werd in datzelfde programma beschuldigd van ongewenst gedrag jegens kandidaten. Hij was daarvoor al in opspraak gekomen nadat vrouwen aangifte hadden gedaan van onzedelijke betastingen, met als gevolg dat een aantal radiozenders hem niet langer in playlists opnam.

Cancel culture, in het Nederlands ook wel afrekencultuur genoemd, is simpel gesteld het boycotten van iets of iemand. Met de opkomst van sociale media heeft het een vlucht genomen. Een verkeerde opmerking in een TV-interview, een ongepaste tweet uit het verleden, of een beschuldiging van ongepast gedrag kan tot een ware hausse aan reacties op Facebook of Twitter leiden en zo ingrijpende consequenties hebben voor iemands loopbaan, ook die van kunstenaars. Zij zijn niet alleen hun carrière (tijdelijk) kwijt, de beschuldigingen – al dan niet terecht – blijven hen achtervolgen. Om de rol van (sociale) media in dit fenomeen beter te begrijpen moeten we kijken naar hoe cancel culture wordt gedefinieerd, en hoe en waar(om) het is ontstaan.

Journalisten en wetenschappers trekken het begrip cancel culture vaak gelijk met call-out culture. Dat laatste begrip lijkt vooraf te gaan aan het cancelen: ‘calling out’ is het aanspreken van iemand op zijn of haar verantwoordelijkheid. Zo vonden de fans van de Harry Potter

spin-off *Fantastic Beasts and Where to Find Them* het besluit om Johnny Depp in een hoofdrol te casten in de filmreeks ongelukkig (Driessen 2020). Depp was op dat moment in het nieuws omdat zijn toenmalige vrouw, Amber Heard, hem van huiselijk geweld beschuldigde. De fans probeerden dit voorval zo publiek mogelijk op de agenda te krijgen: ze begonnen online protestacties om Depp uit de filmreeks te krijgen. Ze wezen de filmproducenten en auteur J.K. Rowling terecht over deze castingkeuze, en probeerden Depp zich uit het project te laten terugtrekken. Deze grote onvrede, maar vast ook de publieke druk, leidde er uiteindelijk toe dat Mads Mikkelsen de rol van Depp overnam in de latere films. Zo werd er, met ‘hulp’ van het publiek, met Depp afgerekend in de filmreeks. Dat is waar de call-out culture overgaat in de cancel culture: Depp werd geboycot.

‘Minder machtigen’

Mediawetenschapper Eve Ng introduceert een verhelderende definitie van cancel culture. Ze beschrijft dit als het terugtrekken van enige vorm van steun voor diegenen die beticht zijn van het doen (of zeggen) van iets dat we onacceptabel of problematisch vinden. Dat onacceptabele is dan vaak gerelateerd aan bijvoorbeeld homofobie, racisme, seksisme of pestgedrag. Daarnaast wijst ze erop dat cancelen meestal gebeurt door een groep die maatschappelijk als minderheid gezien wordt (Ng 2020), of die zich in een minder invloedrijke machtspositie bevindt. Ondanks het feit dat vrouwen zich in de muziek- en filmindustrie nog steeds in minder invloedrijke posities lijken te bevinden, zijn zij het die de aanzet geven voor bewegingen zoals #MeToo of de zaak rondom *The Voice*. Nadat deze groep ‘minder machtigen’ het probleem heeft aangekaart, krijgt het een breder draagvlak doordat via (sociale) media andere groepen zich erbij aansluiten. Er ontstaat een →

mogelijkheid om van zich te laten horen, en is er een platform (zonder tussenpersoon) om onvrede of beschuldigingen te uiten. Sociale media, in de vorm van bijvoorbeeld de hashtag MeToo, stelden een (kleine) groep vrouwen in staat om personen in hoge functies, zoals Hollywoodproducent Harvey Weinstein, te beschuldigen van (en laten veroordelen voor) seksueel grensoverschrijdend gedrag. Maar wat begon als een kleine groep vrouwen online die zich in elkaars verhalen herkenden en deze deelden, werd opgepikt door traditionele media, en zo weer teruggevoerd naar sociale media om nog meer mensen hun verhalen te laten delen.

Het cancelen heeft volgens wetenschapper Meredith D. Clark (2020) en journaliste Aja Romano (2020) dan ook zijn wortels in een groep die in een mindere machtspositie zit. Romano beschrijft hoe het concept zijn oorsprong vindt in de ‘Black Twitter’¹-gemeenschap en online fandoms.² Zij situeert de oorsprong van het idee van iemand cancelen in de actiefilm *New Jack City* uit 1991. Hoofdrolspeler Wesley Snipes ‘cancelde’ (dumpte) zijn vriendin in de film. Het begrip wordt pas echt populair in 2014, als het wordt opgepikt in de Black-Twitter-community door een aflevering van *Love & HipHop: New York* – een reality-tv-show over vrouwen in de Amerikaanse hiphopwereld. Een van de zangeressen die gevolgd wordt, is verwikkeld in een prille liefdesrelatie. Zij biecht haar vriend op dat ze een dochter heeft uit een eerdere relatie. De man in kwestie vindt dit nogal heftig nieuws, waarop zijn reactie is:

Media functioneren vooral als vergrootglas of versterker

‘You’re canceled’. Zo deed ‘you’re canceled’ zijn intrede op het socialemediaplatform (Romano 2020).

De uitdrukking wordt steeds vaker gebruikt, meestal met betrekking tot zaken en personen (met name beroemdheden), als oproep om iemand te boycotten die over de schreef is gegaan. Door de oorsprong in de Black Twitter-community kan iemand cancelen ook als ‘empowering’ gezien worden (Clark 2020). Collectief kan besloten worden wat we weerzinwekkend vinden, zonder er tijd, interesse of geld aan te willen besteden. Zo lijkt het publiek de macht naar zich toe te trekken. Dit geeft de aanzet tot een boycot door media of andere betrokkenen, met alle potentiële economische of sociale gevolgen van dien. Een beroemd voorbeeld van die publieke macht komt uit de Fan Studies³: er waren rond 2010 meerdere blogs op platform Tumblr waar beroemdheden werden ‘aangesproken’ op hun gedrag of uitspraken. Op het bekendste van deze blogs, getiteld *Your Fave is Problematic*, werd zanger Justin Bieber door zijn fans aangemerkt als problematisch omdat hij in het Anne Frank Huis het bericht ‘hopefully Anne Frank would have been a Belieber’ achterliet. Bieber haalde zich daarmee de woede van het internationale publiek op de hals.⁴

Verhoogde zichtbaarheid

Socioloog John B. Thompson beschreef de macht van media als ‘mediated visibility’: enerzijds zorgt aanwezigheid in media voor openheid van zaken en persoonlijke betrokkenheid, anderzijds brengt deze openheid het risico van kwetsbaarheid met zich mee (Thompson 2005). Media functioneren vooral als vergrootglas of versterker: ze kunnen geruchten en berichten verder verspreiden, of aan het licht brengen. Media-wetenschapper Daniel Trottier noemt dit proces ‘weaponizing visibility’: iets of iemand zichtbaar maken door media als een ‘wapen’ in te zetten om iemand of iets tot de orde te roepen (Trottier 2017).

De verhoogde zichtbaarheid van een gecancelde persoon of gebeurtenis zorgt er ook voor dat het de betrokken personen blijft achtervolgen. Ook al kan iemand in een film of band vervangen worden, het is niet in alle cancel cases mogelijk. Soloartiesten als Lil’ Kleine

(onder andere beschuldigd van mishandeling van zijn vriendin), Ali B of Marco Borsato kunnen niet vervangen worden, maar krijgen met andere represailles te maken. Ze worden niet meer op de playlists van muzikzenders gezet. Dat gebeurde ook met zanger/acteur Bilal Wahib, nadat hij een minderjarige had gevraagd zijn geslachtsdeel te tonen in een Instagram-livevideo. Voor de betrokken platenmaatschappijen bleek de situatie ingewikkelder omdat zij contractueel aan deze artiesten vastzaten. Een artiest het zwijgen opleggen, hier in de vorm van het niet meer draaien van hun muziek, is een doel van cancel culture. Het boycotten van artiesten op muzikzenders leidt bovendien ook tot het verlies van status en inkomen.

In een interview in *Volkskrant Magazine* antwoordt Bilal Wahib op de vraag of zijn 'cancelation' hem altijd zal blijven definiëren: 'Tuurlijk. Misschien dat het een poosje niet wordt genoemd, maar het zal altijd blijven terugkomen, de rest van mijn leven. Ik wil wel verder, maar hoe is de vraag. Ik had hiervoor nooit de gedachte: wat als ik 40 ben, waar sta ik dan? Nu wel' (Barbara et al. 2021). Zijn reflectie in het interview laat zien wat cancel culture teweeg kan brengen. Het zet hem aan na te denken wat de consequenties van zijn gedrag voor zijn loopbaan kunnen zijn. En daar biedt het grijze gebied van cancel culture wellicht kansen: ruimte voor reflectie.

Vergeeten en vergeven?

Cancelen leidt niet altijd tot een levenslange uitsluiting. Zo kreeg acteur Johnny Depp in 2021 op het filmfestival van San Sebastian een oeuvre-award uitgereikt. Het festival, zo sprak de directeur zich uit, gelooft in 'the presumption of innocence and that of the right to reintegration'.⁵ De acteur greep de prijsuitreiking aan om cancel culture te betwisten: 'When there's an injustice, whether it's against you or someone you love [...] stand up, don't sit down. Cause they need you.' Zijn reflectieve woorden lijken de indruk te geven dat hij zich bewust is van zijn wangedrag, maar of hij is veranderd na zijn cancelation is niet duidelijk (en ook lastig te zien als hij geboycot wordt en blijft). Toch zullen velen zijn werk met een andere blik bekijken. Is het überhaupt mogelijk om een cancelation ongedaan te maken?

Het oppakken van je loopbaan na een cancel-culture-incident is niet onmogelijk, maar zo snel als sociale en traditionele media iemand kunnen neersabelen, zo hard zijn ze ook nodig om iemands carrière opnieuw op te bouwen. Er zijn maar weinig personen echt teruggekeerd na hun cancelation, al proberen ze het wel: Spacey acteert in kleinere projecten, Wahib werkt aan een nieuwe tour. Het is de vraag in hoeverre hun 'afrekening' het succes van hun nieuwe werk in de weg staat. Voor nu lijkt een oprechte spijtbetuiging en reflectie, zichtbaar in en versterkt door traditionele media, een eerste stap naar een nieuwe toekomst. Maar of het publiek kan vergeten en vergeven? Dat blijft een cruciale vraag. •

Literatuur

- Bahara, H. en C. Koekkoek (2021) 'Ik weet nu hoe snel het succes weg kan zijn'. In: *Volkskrant Magazine*, 24 december.
- Clark, M.D. (2020) 'DRAG THEM: a brief etymology of so-called "cancel culture"'. In: *Communication and the Public*, jrg. 5, nr. 3-4, 88-92.
- Driessen, S. (2020) "'For the Greater Good?' Vigilantism in online pop culture fandoms'. In: *Introducing vigilant audiences*, 25-48.
- Ng, E. (2020) 'No grand pronouncements here...: reflections on cancel culture and digital media participation. In: *Television & New Media*, jrg. 21, nr. 6, 621-627.
- Romano, A. (2020) 'Why we can't stop fighting about cancel culture'. Op: www.vox.com, 25 augustus.
- Thompson, J.B. (2005) 'The new visibility'. In: *Theory, Culture & Society*, jrg. 22, nr. 6, 31-51.
- Trottier, D. (2017) 'Digital vigilantism as weaponisation of visibility'. In: *Philosophy & Technology*, nr. 30, 55-72.

Noten

- 1 Dr. Meredith D. Clark beschreef dit in een interview met UVA Today in 2018 als een culturele gemeenschap die Twitter gebruikt om aandacht te vragen voor zaken en onderwerpen 'of concern to black communities', zie: news.virginia.edu.
- 2 Gemeenschappen van mensen met een gelijke interesse, in bijvoorbeeld popcultuur of muziek, die elkaar online vinden op bepaalde platformen (zoals Facebook of Tumblr) of websites.
- 3 Een wetenschapsgebied dat zich bezighoudt met het bestuderen van fandoms en fanculturen.
- 4 Zie het bericht van de BBC over de publiekswede die ontstond in 2013 na Biebers bericht: www.bbc.com.
- 5 Zie het artikel over de uitreiking in het Amerikaanse entertainment (online) magazine *Variety*: variety.com.



Simone Driessen
is docent en onderzoeker in Media en Communicatie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam